

Πρόσθετα μίμνα) εως διεξοδικαν πα
μεγα δ' Αξ. μοι βίαις ΣΤΑ
Α. Σ. Μανδύρα

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ΥΠΟ

του Ίεροκλήρυκος

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ

Ἀρχιμανδρίτου.

Τῆ κ'. Μαρτίου 1866 Κυριακῆ τῶν

Βαίων εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεσο-

λογγιέων τελεσθὲν ἐν τῷ κήπῳ τῶν

Ἡρώων μνημόσυνον τῶν ὑπὲρ

πίστεως καὶ πατρίδος πεσόν-

των Ἑλλήλων καὶ φιλελ-

λήνων κατὰ τὰς τρεῖς

πολιτοκίας καὶ τὴν

ἀξιομνημόνευτον

ἐξοδὸν Μεσο-

σολογγίου.

ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙῳ.

Τύποις

ΑΡΤΕΜΗ ΓΟΥΡΓΟΥΡΙΝΗ.

1866.

Handwritten signature
ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΗΧΑΣ
ΕΦΟΡ. ΓΕΝΗΤΗΣ

Handwritten notes at the top of the page, partially obscured by the binding.

ВЪВЕДЕНІЕ
КЪ
КНИЖКѢ

ВЪВЕДЕНІЕ
КЪ
КНИЖКѢ
О
ХРИСТОФОРѢ
СТАМАТАИ

Въведеніе
къ
книжкѣ
о
Христофорѣ
Стаматаи
въ
которой
описано
его
жизнь
и
подвиги
въ
пользу
Россіи

Въведеніе
къ
книжкѣ
о
Христофорѣ
Стаматаи

ВЪВЕДЕНІЕ

КЪ

КНИЖКѢ

О

Handwritten signature and initials.

ИМПЕРАТОРСКАЯ
ПУБЛИЧНАЯ
БИБЛИОТЕКА

1866

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ΥΠΟ

τοῦ Ἱεροκέρυκος

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ

Ἀρχιμανδρίτου.

Τῆς κ'. Μαρτίου 1866 Κυριακῆ τῶν
Βαίων εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεσο-
λογγιέων τελεσθὲν ἐν τῷ κήπῳ τῶν
Ἡρώων μνημόσυνον τῶν ὑπὲρ
πίστεως καὶ πατρίδος πεσόν-
των Ἑλλήλων καὶ φιλελ-
λήνων κατὰ τὰς τρεῖς
πολιορκίας καὶ τὴν
ἀξιωμανημόνευτον
ἐξοδὸν Μεσο-
σολογγίου.

ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙῳ.

1866.

ΒΟΤΩΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΟΠΤ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙΣ

1928

ΕΠΙΜΕΛΕΤΗΣ

1928

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΤΩ

ΕΚ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΗΛΑΙΟΥ

ΦΙΛΟΜΟΥΣΩ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΩ

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩ ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ

ΙΩΝΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΩ

ΤΩ ΦΙΛΟΞΤΟΡΓΩ ΚΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑ

ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗ ΑΥΤΟΥ

ΤΟΔΕ ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΣ.

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

1827

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟΝ

ΙΩΑΝΝΑ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟΝ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ

1827

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ

Πρὸς

τὸν πανοσιολογιώτατον ἅγιον Ἀρχιμανδρίτην Κύριον Χριστοφόρον Σταματιάδην Ἱεροκέρυκα τοῦ Νομοῦ Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας.

Τὴν προσεχῆ 20 ὑπερμεσοῦντος μηνὸς τελεσθήσεται τὸ ἐπέτειον μνημόσυνον ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἡρώων ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν κατὰ τὰς διαφόρους πολιορκίας, καὶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς ἐξόδου πεσόντων Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ τὴν ἱστορίαν διερχόμενος, πολλὰς μὲν ἀπαντᾷ πολιορκίας, πολλὰς ἀντιστάσεις ὀλίγων κατὰ πολλῶν, ἀλλ' οὐδαμοῦ εὕρισκει τὰς αὐτὰς περιστάσεις, τὴν αὐτὴν τῶν μυχόμενων ἀνισότητα, τ' αὐτὰ ἀποτελέσματα, ἅπερ ἐπηκολούθησαν τὰς τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίας, καὶ ἰδίως τὴν τηλέροτον ἐξοδον, ἣτις ἠλέκτρισε τὰς καρδίας ἐκατέρων τῶν ἡμισφαιρίων, δίκαιον εἶναι ὥστε τὸ μνημόσυνον τοῦτο νὰ τελῆται μεθ' ὅσης οἶόν τε ἀξιοπρεπείας καὶ ἐπισημότητος, ἐφ' ᾧ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα εὐαρεστηθῆτε καὶ ἐκφωνήσητε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀνάλογον πρὸς τοὺς ἀθλοὺς τῶν Ἡρώων τούτων λόγον.

Καὶ γινώσκω μὲν τὴν προερχομένην δυσχέρειαν, ἔνεκα ἐλλείψεως τοῦ ὕλικου καιροῦ, ἀλλ' ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν περὶ τοὺς λόγονς εὐχέρειαν ὑμῶν, οὐδό-

λωσ διστάζω, ὅτι, τοῦ χρόνου ἀνεπαρκοῦς ὄντος, θέλετε ἀποδεχθῆ εὐμενῶς τὴν αἰτησίμ μου ταύτην καὶ καταθέσητε τὸν φόρον τοῦ εὐγενοῦς θαυμασμοῦ, ὃν ὀφείλομεν εἰς τοὺς πεσόντας ὑπὲρ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ, ἐπιχέοντες ἀνθὴ τινὰ τῆς εὐγλωττίας Σας εἰς τὸ πολυάνδριον αὐτῶν μνημεῖον.

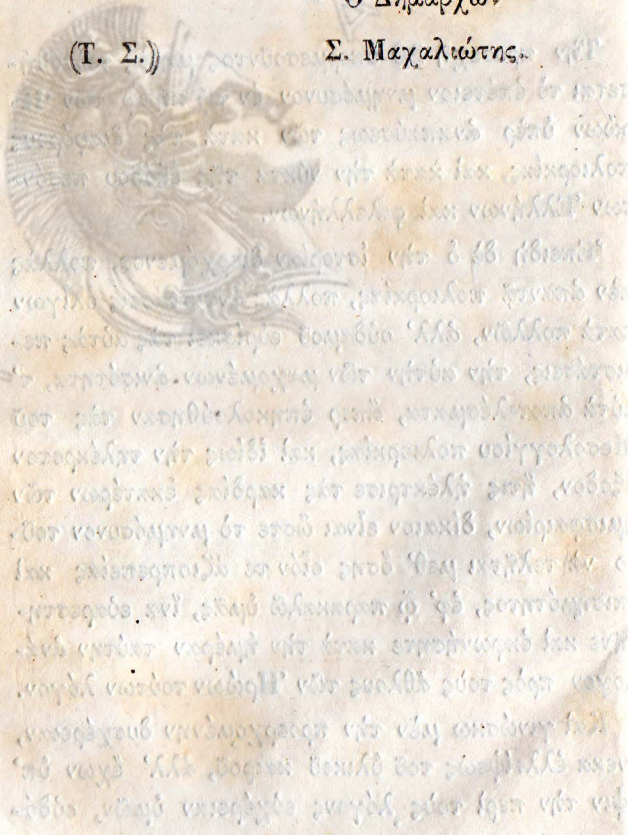
Μεσολόγγιον τὴν 17 Μαρτίου 1866.

Ὁ Δημαρχῶν

(Τ. Σ.)

Σ. Μαχαλιώτης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΔΟΞΟΛ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ΥΠΟ

ΤΟΥ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΟΥ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΑΙΟΥ

Ἀρχιμανδρίτου

Τῆς κ'. Μαρτίου 1866 Κυριακῆ τῶν Βαίων

Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεσολογγείων τελεσθὲν

ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἡρώων μνημόσυν τῶν ὑπὲρ

πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντων Ἑλλήνων

καὶ φιλελλήνων κατὰ τὰς τρεῖς πολιορ-

κίας καὶ κατὰ τὴν ἀξιομνημόνευτον

ἔξοδον.

« Τὰ ὅστ' ἂ τὰ ξηρὰ ἀκαΐσατε λόγον
» Κυρίου. Τάδε λέγει Κύριος τοῖς
» ὀστέοις τούτοις. Ἴδου ἐγὼ φέρω εἰς
» ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, καὶ ἀνάξω ἐφ'
» ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενώ ἐφ' ὑμᾶς
» καὶ ζήσεσθε καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ
» εἰμι Κύριος. »

(Ἰεζεκιήλ κεφ. ΛΖ'. 5.)

Μετὰ τὴν ἐν τοῖς Ἱεροῖς ναοῖς τελεσθεῖσαν θείαν
καὶ πάνσεπτον μυσταγωγίαν, συνήλθομεν, ὡς Σεβαστὴ
ὀμήγουρις, καὶ ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἡρώων, ἔνθα κεῖν-
ται τὰ ὅστ' ἂ τῶν προμάχων καὶ ἀθλητῶν τῆς ἐλευ-
θερίας ἡμῶν, ὅπως κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων Χρι-

στιανῶν, οἵτινες προσήρχοντο εἰς τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων, τελέσωμεν ἱερὸν μνημόσυνον, καὶ πάντες ὁμοθυμαδὸν προσφέρωμεν εὐχὰς καὶ δεήσεις πρὸς τὸν ζῶντος καὶ θανάτου τὸ κράτος ἔχοντα Κύριον, ὑπὲρ τῆς μακαρίας αὐτῶν μνήμης.

Ἄλλὰ τί βλέπω ἐν τῇ νεκροσίμῳ ταύτῃ τελετῇ, καθ' ἣν τὰ ὅσια καὶ ἱερά ἐπιτελοῦμεν ὑπὲρ τῆς αἰωνίας μνήμης τῶν ἐνταῦθα κειμένων; βλέπω πάντας ὑμᾶς σκυθρωποὺς καὶ θυτισμένους ἐντὸς ἀχανοῦς καὶ κυματιζομένου πελάγους οἰκτρῶν ἰδεῶν καὶ λυπηρῶν ἀναμνήσεων· βλέπω ἅπασαν τὴν πόλιν μετὰ στεφάνων ἐξεληθοῦσαν καὶ σωροὺς χωμάτων καὶ λίθους τινὰς στεφανόνουσαν, ἴσταται δ' αὕτη ἐδῶ, θρηγεῖ, πενθεῖ, καὶ ὀδύρεται. Ἴδου τὰ περίξ ἡμῶν φαλακρά ὄρη σκυθρωπότερα καὶ μελανώτερα τοῦ συνήθους ἡμῖν φαίνονται· ἡ θάλασσα δ' αὕτη νηγεμεῖ, ἀκυματεῖ, θρηγεῖ τρόπον τινὰ τὴν ἀπώλειαν τινῶν αὐτῆς τέκνων· ἰδου ἡ ἀτμοσφαῖρα βεβαρυμένη τρόπον τινὰ, ἕνεκα λυπηρῶν ἀναμνήσεων, πέμπει τὰ τέκνα αὐτῆς, τὰ πτηνά, ἵνα διὰ τῶν λιγυρῶν αὐτῶν φθόγκων συμπενήθῃσιν καὶ συνθρηγήσῃσιν μεθ' ἡμῶν.

Διὰ τί ἄρα γε τοσοῦτον καὶ τηλικούτον πένθος; διότι ἐξ ἀπάσης σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως ἐκ τῆς πόλεως Μεσολογγίου ἀνηρπάγησαν προῦτως πολῖται ἀγαθοί, ἥρωες καὶ φιλοπάτριδες· πενθοῦσι σήμερον καὶ μελανυμονοῦσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες, διότι ἀπώλεσαν πατέρας, μητέρας, ἀδελφούς, ἀδελφάς, ἐγγόνους καὶ τέκνα· τὰ ὄρη φαίνονται συνω-

φρουωμένα, διότι ἔχασαν τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν οἰκή-
τορας καὶ συντρόφους· ἡ θάλασσα πενθεῖ σήμερον,
διότι ἐστερήθη ἐκείνων, οἵτινες ἐφωταγώγουν αὐτὴν
ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ θωπεύοντες ἔπληττον τὴν ῥά-
χην αὐτῆς μὲ τὰς κόπας αὐτῶν· ὁ δὲ τόπος εἰς τὸν
ὁποῖον ἰστάμεθα εἶναι ἐξυμωμένος μὲ αἶμα Ἑλλή-
νων καὶ φιλελλήνων, φίλων, συγγενῶν, πατέρων,
μητέρων, καὶ παιδῶν, μὲ αἶμα ἀθλητῶν καὶ ἐλευθε-
ρωτῶν· τὰ δὲ πικρῶμενα ὑφ' ἡμῶν χόρτα τρέφονται
μὲ τὸ αἶμα αὐτῶν, καὶ ἀνκρύονται κατ' αὐτὴν τὴν ἐ-
ποχὴν, ἵνα δι' αὐτῶν πλέξωμεν εὐόσμους στεφάνους
καὶ κοσμήσωμεν τὰ γυμνά κρέατος καὶ ξηρὰ ὀστᾶ
τῶν ἐνταῦθα ἠρωϊκῶς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος
πεσόντων. (Ὁ δὲ γηραιὸς οὗτος ἀγωνιστὴς Φοῖνιξ *
καὶ τοι φέρων εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ τοσαύτας πλη-
γὰς, αὐξάνει καὶ ἀναθάλλει, ἵνα μικρῶτερά τις πρά-
ξεις καὶ ἀνδραγαθίαις αὐτῶν). Αἱ δὲ ἐπίλξεις ἐκείναι,
καὶ τὰ γηραιὰ ἐκείναι τηλεβόλα θρηνοῦσι καὶ πεν-
θοῦσι σήμερον τὴν στέρησιν τῶν χειρῶν ἐκείνων, αἵ-
τινες ἔδοσαν εἰς αὐτὰς ὑπαρξιν, αἵτινες ἔτροσον αὐ-
τὰ ἐμβάλλουσαι εἰς τὰ ἡχηρὰ καὶ τρομακτικὰ αὐτῶν
στόματα ἄφρονον καὶ ἔχθροφθόρον τροφήν. Οἱ δὲ
σωροὶ τῶν χωμάτων τούτων, τὸ ἐπωνόμιον Ἡρώων,
δεικνύουσι καὶ ἐξηγοῦσιν εἰς ἡμᾶς τὸν βίον τῶν ὑπ'
αὐτὰ κρυπτομένων, ὧν τὰ κατορθώματα μόνῃ ἡ ὄψις
δύναται ν' ἀφηγηθῆ καὶ περιγράψῃ. Ἐγὼ δὲ ὁ ἐλά-

Σημ. (Ὁ Φοῖνιξ οὗτος μεταφωτισθὴ ἐκ τοῦ κέντρου τῆς πό-
λεως ἐν τῷ κήπῳ τῶν φερωνύμων Ἡρώων, φέρει δὲ ἱκανὰ ξῆ-
σματα καὶ ὁπὰς οὐκ ὀλίγας ἐξ ἐχθρῶν σφαιρῶν.)

χιστος φρουρός τῶν ἐπάλλεων τῆς νέας Ἱερουσαλήμ, ὁ ισχύοφωνος καὶ θραδύγλωσσος, ὁ ὑπὸ τῆς πόλεως πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ταχθεὶς, ἵνα ἔαρινοῖς ἀνθεσι τὴν ὑπέρτιμον κορυφὴν τῶν ἐνταῦθα κειμένων κατασταίψω, ἄπτομαι ἄκροισ μόνον δακτύλοις τῆς ἀφηγήσεως τῶν ἠρωϊκῶς κατορθωμάτων τῶν κατὰ τὰς τρεῖς πολιορκίας τοῦ ἐνδόξου Μεσολογγίου, καὶ τὴν περιφανῆ αὐτοῦ ἔξοδον πεσόντων Ἑλλήνων, καὶ φιλελλήνων, πρὸς οὓς ἡ πόλις αὕτη εὐγνωμονοῦσα ἐπιτελεῖ σήμερον μεθ' ὅσης οἶόν τε ἀξιοπρεπείας καὶ ἐπισημότητος ἱερὸν μνημόσυνον ὑπὲρ αἰωνίας μνήμης καὶ ἀναπαύσεως αὐτῶν.

Ἡ πολυπαθὴς μὲν ἀλλὰ περικλεῆς Ἑλλάς, ὀρφανὴ καὶ ἐγκαταλελειμμένη, καὶ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας τυραννομένη εἶχε φθάσει εἰς ἀπόγνωσιν καὶ ἀπελπισίαν, διὸ καὶ ἔκραζεν ὡς ἄλλη Σιών « Ἐγκατελίπέ με Κύριος, καὶ Κύριος ἐπελάθετό μου » (1) ! Ἀλλ' ἡ νέα αὕτη Σιών, δὲν ἐγκατελείφθη, καὶ τοι ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον διατελοῦσα ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἀσεβείας καὶ ἀνομίας. Ὁ τὰ πάντα ἐν σπιθαμῇ χειρὸς διακρατῶν, καὶ χρόνους καὶ καιροὺς τὴν ἐξουσίαν ἔχων ἀνέβαλεν ἐν καιρῶν δεκτῶ τὴν σωτηρίαν τοῦ περιουσίου αὐτοῦ λαοῦ. « Καιρῶν δεκτῶ ἐπήκουσά » σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. » Ὅτε δ' ἔφθασε τὸ ἔαρ τοῦ 1821 ἔτους, ἔαρ προωρισμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ν' ἀνακάμψῃ μετὰ τὸν σκῆθρῳ-

(1) Ἦσ. μθ'. 14.

πότατον τῆς μακραιώνος δουλείας χειμῶνα, ἔαρ καθ' ὃ ἔμελλε ὁ βαρὺς καὶ δυσθάστακτος τῆς τυραννίας ζυγὸς νὰ διαβρῆχθῇ καὶ ἀποτιναχθῇ ἐκ τῆς πολυπικθοῦς μὲν, ἀλλὰ περικλεοῦς πατρίδος ἡμῶν « Διαρ- » ῥήσωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρίψωμεν » ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν (2). » Ὅτε ἀνέτειλεν ἡ φαεινὴ καὶ χρυσολαμπῆς ἡμέρα ἡ 25 Μαρτίου, ἡμέρα, ἣν αὐτὸς ὁ Κύριος προώρισε πρὸς χαρὰν καὶ ἀγαλλίαςιν ἡμῶν « αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ » Κύριος ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ » καὶ ἡ σάλπιγξ τοῦ Ἄρεως ἤχησε πανταχοῦ, ἤρξαντο αἱ πεζομαχίαι ἐν Μονεμβασίᾳ, ἐν Τριπόλει, ἐν Κορινθιακῷ Ἰσθμῷ, Ἀκράτα, Βοστίτζη, Πάτραϊς, Καλαβρῦντοις, Μεγάλῳ Σπηλαίῳ, Βραχώριῳ, Αἰτωλικῷ, κλεινῷ Μεσολογγίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ναυμαχίαι δὲ ἐν Μιτυλήνῃ, Μεθώνῃ Τενέδῳ, Λήμνῳ, καὶ ἐν Ναυαρίνῳ. Ἰδοὺ νέα τρόπαια, νέα ἥρωϊκαὶ πράξεις, νέα ἀθανασίαι.. — Τούτων δὲ πασῶν τῶν μαχῶν καὶ μυρίων ἄλλων ἀποτελεσματικώτεραι ὑπῆρξαν ἢ ἐν Ναυαρίνῳ καὶ αἱ τρεῖς τοῦ Μεσολογγίου πολιτορροχίαι, ἅς κατὰ σειρὰν ἐν συνόψει διεξέλθωμεν, ἵνα μάθωμεν ὁποίων ἀνδρῶν ἐστερήθημεν, ὁποίους ἤρωας πενθοῦμεν σήμερον.

Ὁ τρομερὸς Ὁμέρπατας Βριώνης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιουταγῆ τῆς Ἄρτης μετ' ἀπείρου καὶ ἀναριθμήτου στρατοῦ ἐκπορθήσας τὸ Βραχώριον ἔστη πρὸ τῶν προμάχων τοῦ Μεσολογγίου τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1822. Οἱ δὲ κάτοικοι ἔντρομοι καὶ περιφοδοὶ γενό-

---

(2) Δαυὶδ ψαλμ. β. 3.

μενοι ἕνεκα τῆς αἰφνηδίου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν
 συβρότης ἐχθρικοῦ στρατοῦ, καύσαντες τὰς ἀγροτι-
 κὰς αὐτῶν οἰκίας, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν χώραν δει-
 δροκοπήσαντες κατέφυγον ἅπαντες εἰς τὸ κοινὸν
 ὄρημητήριον, τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου ἄνδρες, γυναῖκες
 καὶ τέκνα νυχθημερὸν εἰργάζοντο πρὸς ὀχύρωσιν
 αὐτοῦ, κατασκευάζοντες χαρακώματα, τείχη καὶ ἐ-
 πάλξεις. Πλὴν, ἕνεκα τῆς πολλῆς συγκεντρώσεως
 τῶν ἀνθρώπων (ὑπὲρ τὰς 5 1|2 χιλιάδας), καὶ ἕνεκα
 τοῦ φόβου τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν ἔδοξε τοῖς
 ἥρωσι ἐκείνοις ν' ἀποχωρισθῶσιν, καὶ ἴσως διὰ παν-
 τὸς, τῶν προσφιλεστάτων αὐτοῖς τέκνων καὶ γυναι-
 κῶν, ὅθεν ἀπέπεμψαν ταύτας εἰς τὴν Μελοπόννησον
 καὶ Ἐπτάνησον· ὧ ποῖαι οἰμωγαί, ποῖοι θρήνοι καὶ
 στεναγμοὶ δὲν ἐγένοντο τότε! ὧ ποῖα καρδιοστά-
 λακτα δάκρυα δὲν ἔρρῳκνον τὰς παρειὰς τῶν ἀποχω-
 ριζομένων! Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην πικρὰν καὶ θρη-
 νώδη ἀπομάκρυνσιν γερόντων, γυναικῶν, καὶ παιδῶν
 ἔμειναν μόνον ἐν Μεσολογγίῳ περὶ τοὺς 360, ὅπως
 ἀποθάνωσιν, ἔχοντες τροφὰς μόνον ἑνὸς μηνός, πο-
 λιορκούμενοι τότε διὰ ξηρᾶς μὲν ὑπὸ 14 χιλ. ἐχθρῶν
 τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ὁμέρπασα Βριώνη· διὰ
 θαλάσσης δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰσοῦφ Πασσᾶ. Πλὴν μετὰ τὴν
 διὰ θαλάσσης διαλυθεῖσαν πολιορκίαν ναυμαχίας γε-
 νομένης, ἦλθε πρὸς αὐτοὺς βοήθειαι ἐκ Πελοποννήσου
 περὶ τοὺς 700 ἄνδρας καὶ πολεμεφόδια· ἐξήρχοντο
 δὲ τότε καθ' ἑκάστην καὶ προσέβαλλον τοὺς ἐχθροὺς
 θύοντες καὶ ἀπολλύοντες ἐκδικούμενοι οὕτως τὸ ἀ-
 θῶον χυθὲν αἵμα. — Προσβληθέντες δὲ ὑπὸ τῶν ἐ-
 χθρῶν πανστρατιᾶ δολίως καὶ ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ

προσευχῆς, κατὰ τὴν χαρμόσυνον ἑορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ἀπέκρουσαν τούτους, διεσκόρπισαν καὶ κατετρόπωσαν αὐτούς, ὡς οἱ λέοντες διασκορπίζουσι καὶ κατατρομάζουσι τοὺς κληηγούς καὶ πολιορκητὰς αὐτῶν Ἰνδοὺς· ἐτρόμαξαν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἐχθροὶ ἐν τοῖς αὐτῶν ὀχυρώμασι ὠνειρεύοντο ἑροτολοιγὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα, ὡς ὁ λαγὸς ἔντρομος ἐντὸς τῆς φωλεᾶς αὐτοῦ ἀπὸ πᾶσαν τῆς αὔρας πνοῆν, ἀπὸ πάντα ῥοῖζον τῶν φύλλων τῶν δένδρων, ἔτοιμος εἰς φυγὴν ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ κυνηγοῦ· οὕτω καὶ οἱ πολέμιοι μόνῳ τῷ δούπῳ καὶ φλοίσθῳ τῆς θαλάσσης διεσπάρησαν κακὴν κακῶς, ὡς λαγοὶ, καὶ σκεφθέντες ἐπέστρεψαν εἰς Ἄρταν καὶ Πρέβεζαν, ἐγκαταλείψαντες ὑπὲρ τὰς 15 χιλ. νεκρῶν πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μεσολογγίου τούτου· καὶ ἐδῶ ἀδελφοί μου, ἐπληρώθη τὸ τοῦ Δαυὶδ « ἐν » τῷ ἀποστραφῆναι τὸν ἐχθρόν μου εἰς τὰ ὀπίσω ἀ- » σθενήσουσι καὶ ἀπολοῦνται ἀπὸ προσώπου σου. »

Αὕτη δ' ἡ νίκη, ἡ καρτερία καὶ γενναϊότης τῶν Ἑλλήνων ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἡμιελευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἴδου ἡ Εὐρώπη θαυμάζουσα τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην νίκην μένει ἐκθαμβος, συσκεπτομένη περὶ τοῦ πρακτέου. Ἴδου φιλέλληνες θιασῶται τῆς ἐλευθερίας, θαυμασταὶ τῶν κατορθωμάτων, ἐγκαταλείπουσιν ἡσυχίαν, ἀνάπαυσιν, πλοῦτη, δόξας, τιμὰς, γυναῖκας, τέκνα καὶ ἔρχονται εἰς Ἑλλάδα, ὅπως ἀποθάνωσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς, ὅπως δοξασθῶσι, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν χρυσοῖς γράμμασι γραφῶσιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Ὁ φρικτὸς Ὁμέρπασσας Βριώνης, μετὰ τοῦ Μουζάμπεϊ ἐνωθεῖς, ζητεῖ μετὰ χιλιάδων πολλῶν ἐκδίκησιν, ζητεῖ νὰ καταστρέψῃ τὴν φαλεὰν τῶν ὑπερηφάνων ἐν Μεσολογγίῳ λεόντων, ἀλλὰ πρὶν φθάσῃ, ἔλαβε τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας αὐτοῦ παρὰ τῷ Αἰτωλικῷ, καὶ λαθῶν δευτέραν πείραν τοῦ Ἑλληνικοῦ πυρὸς καὶ ξίφους ἐπανεκάμψε κατησχυμένος καὶ ἐντρομος τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1823.

Ὁ δὲ σκαιὸς ἐκεῖνος Σουλτάνος πληγωθεὶς καιρίως τῇ ἀνδρίᾳ καὶ γενναιοψυχίᾳ τῶν ἐνταῦθα κειμένων Ἡρώων, ἠγέρθη κοιμώμενος, τίθησι τὴν τιάραν, καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν τῶν ἡμετέρων προγόνων στέμμα, τὸ ὁποῖον εἶδε τετρυπημένον ἐκ βολῆς Ἑλληνικοῦ ἀρχαίου ὄπλου, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ σειόμενον νὰ πέσῃ ἠσθάνθη, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ καταληφθεῖσαν ὑπὸ σκοτοδινιάσεως καὶ τρέμων ὑπὸ τῆς λύσσης καὶ μανίας αὐτοῦ συγκεντρώνει πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ἐπικουρίαν ἐξ Αἰγύπτου λαμβάνει, καὶ ἐπιστολὴν πέμπει πρὸς τὸν Κιουταγῆ λίαν λυπηρὰν, πολὺ πικρὰν, ἔχουσαν οὕτω

» πέμπω σοι σήμερον στρατὸν, ὅσον μοι ἐζήτησας,
» διατάττω δὲ σὲ ἐπὶ κεφαλικῇ ποινῇ νὰ ἐκπορθή-
» σης τὸ αἰσχρὸν μοι ἐκεῖνο Μεσολόγγιον, νὰ ἐξα-
» λείψῃς αὐτὸ τῆς γεωγραφικῆς του θέσεως, νὰ τὸ
» ἀποτεφρώσῃς, καὶ τὸ ρίψῃς εἰς τὸ πέλαγος· τοὺς
» δὲ κατοίκους αὐτοῦ ἅπαντας, ἀφοῦ δέσεις μὲ τὰς
» ἀλύσεις, τὰς ὁποίας σοὶ ἐξαποστέλλω, ἀφοῦ ἀνει-
» λεῶς βασανίσῃς νὰ τοὺς φέρῃς καθημαγμένους
» ἐνώπιον τοῦ τρέμοντος ἐξ αὐτῶν θρόνου μου.»

Ἰδοὺ ὁ Κιουταγῆς μετὰ στρατοῦ ὑπὲρ τὰς 20 χιλ.
ὑπερηφάνως καὶ ἀγερώχως διερχόμενος τὸν Ἀχε-
λῶον ἀπειλεῖ αὐτὸν ὡς ἐξῆς « ποταμὲ αὐθάδης καὶ
» τολμηρῆ Ἀχελῶε, πρόσεξε μὴ μοι ἀντιτάξης ἐμ-
» πόδια, τὰ ὅποια ἐνέβαλες εἰς τὸν Ὁμέρπασσα
» Βριώνην, διότι σ' ἀπογεφυρόνω, σοὶ ἀλλάσω τὴν
» πορείαν, σὲ καθιστῶ γῆν. » Οὕτως ἔχων καὶ
τοιούτος ὢν ἔστη ἐστρατοπεδευμένος πρὸ τοῦ κλει-
νοῦ τούτου ἐρείσματος τῇ 15 Ἀπριλίου 1823. Καὶ
ἤδη ἀδελφοί μου, ἀρχόμεθα τῆς ἀφηγήσεως τῆς Β'.
πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

Οἱ δ' ὄντως ὑπερήφανοι ἐντὸς αὐτοῦ ἤρωες καὶ
φιλοπάτριδες, ὡς λέοντες ἤρχισαν νὰ ἐπιδιορθώνω-
σι τὴν φωλεὰν αὐτῶν καὶ μετὰ πάσης δυνάμεως νὰ
ἐξοπλιζῶνται. Ἐκάθηντο δὲ ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων ἀνα-
μένοντες γηθοσύνης τοὺς πολεμίους, ἄδοντες ὡς
ἐξῆς « τὸ ν' ἀποθάνῃ τις εἶναι κοινὸν τοῖς πᾶσι,
» ν' ἀποθάνῃ ὅμως καλῶς καὶ ἐνδόξως εἶναι τῶν
» ἀρίστων ἀνδρῶν, εἶναι τῶν ἡρώων, νὰ ἐγκαταλείψῃ
» δὲ τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ νὰ περιπλανᾶται εἰς
» ξένην γῆν, ὡς ἄπατρις, εἶναι αἰσχρὸν, εἶναι λυ-
» λυπηρὸν, εἶναι θάνατος· νὰ μένῃ ὅμως πεσὼν
» ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἔνθα ἐτάχθη, εἶναι δόξα, εἶναι
» μνήμη αἰώνιος, εἶναι ἀθανασία. » Τοιαῦτα λέγον-
τες καὶ ἐκδρομαὶ καθ' ἑκάστην ποιοῦντες θύοντες
καὶ ἀπολλύοντες τὸν ἐχθρὸν, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ
ζητῆ συμφωνίαν. Οὗτοι δ' ἀπήντησαν αὐτῷ « συμ-
» φωνία μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων δὲν εἶναι
» ἄλλη παρὰ τὰ ὄπλα. » Ὁ δὲ Κιουταγῆς, θυ-

μωθείς τότε, ζητεῖ ἀπειλητικῶς τὴν παράτασιν τῶν ὀπλων· οὗτοι δὲ πάλιν αὐτῷ ἀπεκρίαντο « αὐτὸς » μολῶν λάβε ». (1)

Ὁ φιλοκίνδυνος οὗτος Κιουταχῆς κατεχόμενος τότε ὑπὸ μεγίστης ἀγανακτήσεως διακτάττει γενικήν κατὰ τοῦ φρουρίου προσβολήν, καὶ ὑπόσχεται τιμὰς καὶ δῶρα πρὸς τοὺς ὅσοι τὸ τεῖχος ἤθελον ἀναβῆ· πλὴν ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν ἠρώων, ἠττάται καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν καὶ τρέμει ἰστάμενος ἔνθεν ὠρμήθη. Ἴδου νίκη, ἰδοὺ δόξα, ἰδοὺ ἀθανασία. Ὁ δὲ διὰ θαλάσσης ἀποκλεισμός λύεται, τροφαὶ καὶ πολεμειφόδια εἰσέρχονται, νέαι μάχαι, νέοι ἀγῶνες, νέα ἀνδραγαθήματα ἄρχονται, νέοι τάφοι ἀνοίγονται, τρίτον σύνθημα, τρίτος ἦχος σάλπιγγος τοῦ ἄρεως ἀκούεται περὶ τὸ ἔρεισμα τοῦτο, τρίτη γενικὴ ἐχθρική προσβολὴ κατὰ κράτος γίνεται, καὶ ἀπὸ τὴν ἐκπυρσοκρότησιν τῶν ὀπλων καὶ τηλεβόλων ἡ ἀτμοσφαῖρα σκοτεινὴ γενομένη φωτίζεται καὶ λάμπει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν. Οἱ δ' ἐνταῦθα κείμενοι ἦρωες καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιζόντων ψάλλοντες τὸ « γνῶτε ἔθνη » καὶ ἠττάσθε ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός » ἔχαιρον μαχόμενοι ὑπὸ σιάν, μαχόμενοι ἐν νυκτὶ ὡς οἱ λύκοι χαίρουσιν ἐν καιρῷ σκοτεινῆς καὶ θυελώδους νυκτός, ἀναζητοῦντες ὀρυόμενοι τὴν λείαν αὐτῶν πρὸς σπαρχμὸν, διασκορπίζουσι τὰ ποιμίνα καὶ ποιμένας, οἵτινες ἔντρομοὶ καὶ περίφοβοι ζητοῦσι νὰ σωθῶσι καὶ διὰ κραυγῶν καὶ ἤχων βροντωδῶν προ-

---

(1) Λυκοῦργος.

παθούσι να λυτρώσωσι τὰ ἑαυτῶν ποίμνια· Οὕτω
καὶ οἱ ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ μαχόμενοι Ἕλληνες
ἀπαθούσι καὶ καταδιώκουσιν ἐκ τῶν χαρακωμάτων
τούς ἐν ἄρμασι καὶ ἐν ἵπποις κατ' αὐτῶν προσερχο-
μένους πολεμίους, οἵτινες ἀπέρχονται τῇ 6 Ὀκτω-
βρίου 1825 κατῆχυμένοι ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης,
τὸ ὁποῖον ἐγκατέλειψαν πλήρες 18 χιλιάδων πτω-
μάτων πρὸς βορὰν τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὄρνέων, « Ἄλλ' »
» οὔτοι ἐν ἄρμασι καὶ ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνό-
» ματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν ἐπικαλεσόμεθα. Οὗτοι
» συνεποτίσθησαν καὶ ἔπεσον, ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν
» καὶ ἀνωρθώθημεν (1). » Ἴδου, ἔληξε καὶ ἡ δευτέρα
τοῦ περικλεοῦς τούτου ἐρείσματος πολιορκία, ἧς τὰ
ἀποτελέσματα ἦσαν ἡ ἐνθάρρυνσις καὶ ἐγκαρδίωσις
τοῦ φιλελληνικοῦ πνεύματος ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ὁ θου-
μασμός τῶν Ἑλληνικῶν ἀνδραγαθῶν, καὶ ἡ ἀπό-
φασις σχεδὸν τῆς θεοσδότου ἐλευθερίας. Ἦδη δὲ
προβαίνει ὁ λόγος εἰς τὴν τρίτην πολιορκίαν, μεθ' ἧς
συνέχεται καὶ ἡ περιφανῆς ἔξοδος, ἐν ἧ καὶ περισ-
σότερον θέλομεν ἐνδιατρίψαι.

Μετὰ ἐννέα μηνῶν διάστημα αἴφνης καὶ παρ' ἐλ-
πίδα ἐκστρατεύει κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου περικλεοῦς
ἐρείσματος ὁ τρομερὸς κραταῖος πανοῦργος καὶ ἀ-
ληθῆς Εὐρωπαῖος κατὰ τὴν τακτικὴν στρατάρχης

(1) Ψαλμ. ιθ'. 8.

Ἰβρῆμ· Οὗτος πολιορκεῖ τὸ Μεσολόγγιον διὰ ξηρᾶς
καὶ θαλάσσης στενώτατα τῇ 22 Δεκεμβρίου 1826.
Ἰδὼν δὲ τὸ φρουρίδιον τοῦτο καὶ περιφρονῶν πρόπον
τινά, εἶπεν ὑπερηφάνως πρὸς τὸν Κιουταγῆν « ἦ τὸ
» ἐκπορθεῖς ἐντὸς ἐνὸς μηνός, ἢ τὸ ἐκπορθῶ ἐντὸς
» 10 ἡμερῶν » καὶ ἅμα λαβὼν αὐτὸς τὴν διοίκη-
σιν τοῦ στρατοῦ, τοῦ πεπειραμένου τῆς φωλεᾶς
ταύτης Κιουταγῆ ἀρνηθέντος, προσβάλλει αὐτὸ πάν-
τοθεν καὶ κατὰ κράτος, πλὴν ἐνικήθη, ἐξεδιώχθη
παρὰ τῶν ἐδῶ κειμένων ἡρώων, οἵτινες, καὶ τοι ἄ.
πληυδέστεροι καὶ κουρασμένοι ἀπὸ 9 μηνῶν ἐργασίας
καὶ μάχας, καὶ τοι ἔχοντες ἤδη φρούριον καὶ ἐπάλ-
ξεις κατερρίμωμένα καὶ σχεδὸν ἐπιπεδωμένα, ἀντέ-
χουσι, νικῶσι, τρέπουσιν εἰς φυγὴν τὸν ὑποσχεθέντα
τὴν ἐκπόρθησις ἐντὸς 10 ἡμερῶν καὶ μὴ δυνηθέντα
μηδὲ μετὰ ἓνα καὶ ἥμισυ μῆνα. Κυριώτατος ὅμως
καὶ θανατηφόρος ἐχθρὸς τῶν ἡρώων τοῦτων ἦσαν ἡ
σιτοδεία, ὁ στενὸς τῆς θαλάσσης ἀποκλεισμός, καὶ
ἡ ἐπάνοδος τῶν τέκνων αὐτῶν.

Ὁ τρομερὸς ἐκεῖνος Ἰβρῆμ πληγωθεὶς οὕτω διέ-
ταξεν αὐστηρῶς τὴν 6 Φεβρουαρίου τὸν κατὰ τῆς
πόλεως φρικαλέον ἐκεῖνον βομβαρδισμόν. Χιλιάδες
λοιπὸν βροντοφθόρων κεραυνῶν ἐξεσφενδονίζοντο
κατὰ τῆς πόλεως καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Ὡ πόσοι
δὲν εὗρισκον τότε τὸν μαῦρον θάνατον ἐν ταῖς ἐσχίσαις
καὶ καλύβαις αὐτῶν! Ὡ πόσοι γυναῖκες μὲ τὰ βρέ-

φη εἰς τὰς ἀγκάλας δὲν ἐγένοντο βορᾶ τῶν ἀνε-
πίστων ἐκείνων κεραιῶν! ὦ πόσα ἀγνά καὶ ἀθῶα
βρέφη δὲν ἀπῆρχοντο εἰς τὸν ἄδην, ὅπως ὡς ἀγ-
γελοι καθοδηγήσωσιν ὕστερον τοὺς ἐλευσομένους
αὐτῶν γονεῖς! Πόσοι μαχηταὶ δὲν ἐπιπτον! θνή-
σκοντες δὲ ἔλεγον· «λυπούμεθα ὅχι ὅτι ἀποθνή-
» σκομεν, ἀλλὰ, διότι πίπτομεν αἰφνηδῶς καὶ
» ἀνεκδίκητοι· τὸν θάνατον ὅμως οὐδόλως φοβού-
» μεθα, διότι λαβόντες τὰ ὄπλα ἐλάβομεν καὶ αὐ-
» τὸν τὴν ἐκφορὰν καὶ κηδεῖαν ἡμῶν προητοιμά-
»σαμεν, τὴν νεκρικὴν ἀκολουθειάν ἐν τοῖς ἱεροῖς
» ναοῖς ἀνεγνώσαμεν, τὰ πένθιμα φορέματα καὶ τὰ
» νεκρικὰ σάβανα μᾶς ἠγεράσαμεν, τὴν διαθήκην
» μᾶς μ' αἶμα ὑπεγράψαμεν, καὶ τὸ κατὰ τῶν
» Τούρκων μῖσος ὡς κληρονομίαν ἀφήσαμεν.» ταῦ-
τα λέγοντες ἐξέπνεον. Οἱ περιστάμενοι ἀδελφοὶ
αὐτῶν ἐκδίκησιν ζητοῦντες, καὶ λησμονοῦντες, ὅτι
ὑπάρχουν εἰς τὴν ζωὴν, ἐπέτων, ὡς αἰετοὶ, ὑπεράνω
τῶν πτωμάτων κατὰ τῶν νυκτερινῶν τῶν Ἀράβων
προσβολῶν τοῦ τείχους, κατὰ τοῦ ἀπειραρίθμου ἐ-
κείνου σμήνους, τὸ ὅποιον ἅμα τῷ βομβαρδισμῷ τρεῖς
ἐποίησατο γενικὰς ἐφόδους, πλὴν καὶ τὰς τρεῖς ἀν-
τέκρουσαν γενναίως οἱ ἀτρόμητοι Ἕλληνες καὶ φι-
λέλληνες· τρεῖς ἐπιπτον ἐπὶ τῶν ἡρώων σωμάτων
οἱ διάπυροι ἐκείνοι μύδροι, αἱ θανατηφόροι σφαιραὶ,
καὶ τρεῖς ἠχοῦσαι ἐπανέκαμπτον καὶ ἐφόνευσον τοὺς

βάλλοντας ἐχθρούς, καθὼς καὶ ὁ ὑπὸ τῶν ἑταίρων τοῦ Κάδμου βαλλόμενος καὶ κτυπούμενος ἄγρυπτος καὶ ἀκοίμητος τοῦ μαντείου (Δελφῶν) φύλαξ δράκων. Ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἐφόνευον καὶ ἔσφαζον τὴν ἑπτακέφαλον ἐκείνην Ὑδραν, πλὴν δυστυχῶς, ἀποκοπτομένης τῆς μιᾶς κεφαλῆς, δύο ἀνεφύοντο νέκι, καὶ ὅμως, ἡ Ὑδρα ἐκείνη ἐξεδιώχθη πρὸς τὸ ἱερόν αὐτῆς δάσος τὸ σπήλαιον, πρὸς ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν αὐτῆς, πλὴν καὶ ἐκεῖθεν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν νέων Ἡρακλέων λαφυραγωγησάντων τὸ πλεῖστον τῆς τροφῆς.

Ἄλλ' ἐν τούτοις τὸ Αἰτωλικὸν βιασθέν ὑπὸ τῆς πείνης παραδίδεται τὸ Βασιλάδι καὶ ὁ Ντολμᾶς ἠρωϊκῶς ἀντιστάντα ἀλληλοδιαδόχως πίπτουσι· τὸ δ' ἔνδοξον τοῦτο Μεσολόγγιον οὐδεμίαν εἶδησιν πλέον λαμβάνον ἂν ὑπάρχωσιν ἄλλοῦ ζῶντες Ἕλληνας περικλείεται πανταχόθεν, πολιορκεῖται στενώτατα καὶ ἀντέχει ἠρωϊκῶς· οἱ δὲ μακρόθεν τούτου Ἕλληες μὴ δυνάμενοι νὰ παράσχωσιν αὐτῷ τὴν δέουσαν βοήθειαν ἤρχοντο πρὸς τὸν ὑψιστον νὰ λυτρώσιν τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἀνέπεμπον εὐχὰς καὶ δεήσεις νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ φανεροῦ ὀλέθρου καὶ ἀπωλείας. Ἐνῶ δὲ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὀδυνηρᾶς ταύτης πολιορκίας τὰ πάντα ἐσειόντο, ἡ ἡμέρα νῦξ ἐγένετο, αἱ οἰκίαι ἕνεκα τῶν χαλαζῆδόν ριπτομένων βομβῶν εἰς τὸν ἀέρα ἀνετι-

νάσσοντο. Ἐνῷ σκέπασμα εἶχον τὸν οὐρανὸν καὶ σφῶ-
μα τὴν γῆν, καὶ ἄλλοι ἔκειντο χαμαὶ πληγωμένοι,
στερούμενοι ὕδατος καὶ τροφῆς, πάσης ἰατρικῆς καὶ
οἰκιακῆς θεραπείας. ἐνῷ ὅλοι σχεδὸν οἱ δρόμοι ἦσαν
ἐστρωμένοι μὲ ἀνθρώπινα πτώματα καὶ ψυχρὰ λεί-
ψανα, ἐνῷ αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν πλήρεις ἐρχομένων καὶ
ἀπερχομένων προσκυνητῶν, ἐνῷ εἶχον τελειώσει καὶ
αἱ τελευταῖαι τῶν ἡρώων τροφαὶ, ἦτοι ζῶα, ἡμίονοι,
γάται, ποντικοὶ, δέρματα ζώων, χόρτα καὶ τὰ ξηρὰ
ἀκόμη τῆς θαλάσσης φύκια, ἐνῷ ὅπου καὶ ἂν ἐδάδι-
ζον ἐπάτων ἐπὶ αἵματος καὶ πτωμάτων γονέων, ἀ-
δελφῶν, γυναικῶν καὶ τέκνων· ἐνῷ τέλος ἀπώλεσαν
καὶ τὴν τελευταίαν τῆς σωτηρίας ἐλπίδα, καὶ οὐδὲν
ἄλλο ἔμενεν εἰς αὐτοὺς, εἰμὴ ὁ μαῦρος θάνατος, ὅς τις
διέτρεχε μαινόμενος τὰς ἐπάλλξεις τοῦ φρουρίου· ἐνῷ
ταῦτα πάντα διεδραματίζοντο, μόνον οἱ γενναῖοι πο-
λεμισταὶ αἱ νέαι ἡρωίδες καὶ σπαρτιάτιδες γυναῖκες
καὶ τὰ ἐπιζῶντα τέκνα δὲν ἐπτοοῦντο, περιεφρόνου
τὴν ζωὴν, ἐχλεύαζον καὶ περιέπαιζον τοὺς ἐχθροὺς,
περιεφρόνου τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, καὶ ἐπολέμου
ἐν ὀνόματι Κυρίου, τὸν ἐν ἄρμασι καὶ ἵπποις, κατ'
αὐτῶν προσερχόμενον ἀγέρωχον μεγάλαυχον καὶ ὑ-
περήφανον νέον Γολιάθ.

Πλὴν, ὡ σεβαστὴ ὁμήγυρις, ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν
εἰς αὐτοὺς ἡ πεῖνα, αἱ βόμβαι, οἱ ἐχθροὶ, τὰ στοιχεῖα
τῆς φύσεως, κατώρθωσεν ἡ γοερὰ καὶ τρομώδης φω-

νή τῶν φιλότατων αὐτοῖς τέκνων, φωνή ἡχοῦσα καὶ
 φελλίζουσα ὡς ἐξῆς « ὦ γονεῖς σκληροὶ καὶ ἀπάν-
 » θρωποι, ὦ σκληροκάριοι, ὦ τεκνοκτόνοι, διατί νὰ
 » μᾶς ἀφήσητε χωρὶς γονέων; διατί χωρὶς πατρίδος;
 » διατί ἐν αἰχμαλωσίᾳ; διατί νὰ μᾶς δώσητε τὸ ζῆν;
 » διατί νὰ μᾶς ἀναθρέψητε; διατί ἀσθενοῦντα νὰ μᾶς
 » περιποιηθῆτε, νὰ μᾶς ἰατρεύσητε; διατί ἤδη μᾶς
 » περιφρονεῖτε τόσο; ὦ γλυκερὰ πρόσωπα! ὦ χει-
 » ρες πατρικαὶ καὶ μητρικαὶ! ὦ ἀγκάλαι, αἵτινες
 » μᾶς ἀνέθρεψαν! σήμερον θὰ στερηθῶμεν ὅλων τού-
 » των; θὰ γίνωμεν θῦμα τῶν σαρκοφάγων ὄρνέων,
 » καὶ τοῦ αἰμοχαροῦς τυράννου; Ἐν ὀνόματι τοῦ
 » Θεοῦ, ἐν ὀνόματι τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως καὶ πα-
 » τρίδος ὑπὲρ ὧν ἀποθνήσκετε τόσο γενναίως, ἢ
 » σώσατέ μας, ἢ σφάξατέ μας σεῖς οἱ ἴδιοι ἀποκό-
 » πτοντες τὸν τρυφερὸν ἡμῶν τράχηλον. » Καὶ ἰδοὺ
 οἱ ἥρωες καὶ ἡρωίδες συγκινοῦνται, πληγώνονται
 ἀπὸ τὰς τοιαύτας τῶν τέκνων αὐτῶν τρομώδεις φωνάς.
 Συνέλαβον λοιπὸν τὴν ἰδέαν τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν
 ἀθῶων αὐτῶν τέκνων, καὶ πέμπουσιν ἐπιστολὴν πρὸς
 τοὺς ἄλλους αὐτῶν ἀδελφοὺς, ὅπως; αὐτοὶ καταλα-
 βόντες στενά τινα καὶ κορυφὰς τῶν λόφων τοῦ Ἄρα-
 κίνθου τοὺς ἀναμένωσιν ἐκεῖ, καὶ ἐκεῖθεν διευθυνθῶσιν
 εἰς ἀσφαλῆ μέρη νὰ συμπροσευχηθῶσι κατὰ τὴν ἀγίαν
 καὶ μεγάλην ἐβδομάδα τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος, καὶ
 συνεορτάσωσι τὸ Χριστὸς Ἄνέστη . . . νὰ θύσω-

σι τὸν ἀμνὸν ἐκεῖνον τοῦ πάσχα τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐξόδου, τοῦ Μεσολογγίου λέγω. Καὶ ὡς ἡμέρα ἐξόδου ὀρίζεται ἡ 10 πρὸς τὴν 11 Ἀπριλίου τοῦ 1826, ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ Μωυσῆς εἰσῆλθεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ τὰ πλήθη τῶν εὐσεβῶν ὑπεδέχοντο αὐτὸν μεβρία φοινίκων εἰς τὰς χεῖρας, με κλάδους δένδρων ἀναφωνοῦντα καὶ κράζοντα « ὦσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις » εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Πλὴν, δυστυχῶς, ἡ ταχθεῖσα τῆς ἐξόδου ἡμέρα ἐγένετο γνωστὴ εἰς τοὺς πολυορκητάς, οἵτινες κατέλαβον τὰς θέσεις ἐκεῖνας ἐνεδρεύοντες τὴν λίσαν· οἱ δὲ μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου διατελοῦντες ἀδελφοί, καὶ οἱ ἐντὸς αὐτοῦ οὐδεμίαν εἶδησιν καὶ γινῶσιν τῆς προδοσίας τοῦ μυστικοῦ τούτου εἶχον, ἀπεφάσισαν δὲ 2 χιλ. περίπου τὸν ἀριθμὸν μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν χρεῶν νὰ ἐξέλθωσι, νὰ σωθῶσιν ἢ πέσωσι, διασχίζοντες τὰς πυκνάς τῶν πολέμιων φάλαγγας. Οἱ δ' ἀσθενεῖς, καὶ πληγωμένοι, γέροντες καὶ πολλοὶ τῶν λίσαν τολμητιῶν νέων συνέλαβον τὴν τολμηρὰν ἰδέαν νὰ μὴ ἐγκαταλείψωσι τὴν φίλην αὐτοῖς πόλιν, ἀλλὰ νὰ μείνωσιν ἐκδικούμενοι τὸ κατὰ τὴν ἐξοδὸν χυθησόμενον αἷμα, νὰ χαθῶσιν ὑπὸ τὰ τελευταῖα ἐρείπια, νὰ σκεπασθῶσι μὲ τὸ βαρὺ τοῦ τάφου χῶμα τῆς πατρώας γῆς· ὡ ποῖος θρῆνος, ποῖος κοπετὸς δὲν ἐγένετο τότε! ὁποῖαι καταναυκτικὰ καὶ εὐχαί, ποῖα λιβανωτὰ καὶ θυμιάματα δὲν ἐβαλ-

σάμωσαν τότε τὴν ἀτμοσφαιραν! οἱ μὲν μένοντες
καὶ ἀποχαιρετῶντες διὰ τελευταίαν φορὰν τοὺς ἐξερ-
χομένους ἔλεγον « ἀπέλθετε τέκνα ἡρώων, ζῆτε καὶ
» εὐτυχεῖτε, ἀπαγγεῖλατε τῇ φίλῃ Ἑλλάδι, ὅτι ἐν-
» ταῦθα κείνται ὅσα ἱερά· ἐξέλθετε, σώζεσθε καὶ
» ἐνθυμεῖσθε σωθέντες, ὅτι εἶχετε γονεῖς καὶ συγ-
» γενεῖς, οἵτινες κείνται ἐν Μεσολογγίῳ. » Οἱ δ'
ἐξερχόμενοι μετὰ λύπης καὶ πικρῶν εἰς τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς δακρῶν ἀποχωριζόμενοι διαπαντός τῶν γερόν-
των αὐτῶν γονέων καὶ τῆς φίλης πατρίδος, ἔλεγον
μετὰ γοεῶς φωνῆς. « ὦ γονεῖς, ὦ ἱερά τῶν πατέρων
» καὶ συγγενῶν ὅσα! ὦ πατρίς γλυκὺ ὄνομα, καὶ διὰ
» τελευταίαν φορὰν ἀπαγγέλλομέν σοι τὸ χαῖρε!
» ἄκοντες σὲ ἐγκαταλείπομεν καὶ ἂν διὰ τοῦ θανάτου
» ἡμῶν σωθῆς, ἐλευθερωθῆς, αὐτονομηθῆς, σύλλεξον,
» ὦ πατρίς, τὰ πολυώδυνα ὅσα ἡμῶν, συνάθροισον
» αὐτὰ ὅπου καὶ ἂν ὣσιν ἐρριμένα, πεταμένα, γυ-
» μνά κρέατος καὶ ζωῆς, καὶ κατάθεσον αὐτὰ ὅπου
» σὺ κρίνεις καλὸν, διότι καὶ ταῦτα ἄψυχα ὄντα δύ-
» νανται νὰ σ' ὠφελήσωσι. » Ἡ δὲ πατρίς εὐγνω-
μονοῦσα καὶ τὰς παραγγελίας τῶν ἡρώων ἀκριβῶς
ἐκπληροῦσα συνέλεξε ταῦτα καὶ κατέθηκεν εἰς τὸ
πολυάνδριον τοῦτο μνημεῖον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ
ὁποίου ἐνεφύτευσε καὶ τὸν νεαρὸν τοῦτον φοῖνικα, ἵνα
διασαλπίζῃ τὰς ἡρωϊκὰς αὐτῶν πράξεις, ὧν τὰ ὀνό-
ματα αὐξάνονται καὶ ἀνανεοῦνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὡς

οὗτος ὁ φοινῖξ αὐξάνει καὶ ἀναθίλλει, « δίκαιος, ὡς
» ὁ φοινῖξ ἀνθήσει καὶ ὡσεὶ κέδρος ἢ ἐν τῷ λιθάνῳ
» πληθυνθήσεται. » Ὅλων δὲ τῶν τοιούτων συγκι-
νητικῶν ἀποχαιρετισμῶν καὶ παραγγελιῶν οὐδεὶς
ἄλλος μάρτυς ἦτο, εἰμὴ τὸ ἀκοίμητον τοῦ ὑψίστου
ὄμμα.

Μετὰ δὲ τοὺς τοιούτους πρὸς ἀλλήλους ἀποχαιρε-
τισμοὺς, ἐνῶ τὰ πάντα ἐκάθευδον, ἐκοιμῶντο, καὶ ἤ-
ρέμουν, δύο μόνον φύλλα ἀγρυπνοῦσι, σείονται ἀντι-
θέως, τὸ τῶν ἀγρίων κυνηγῶν Ἰνδῶν, καὶ τὸ τῶν
πολυορκουμένων λεόντων, τὸ τῶν Ἀράβων Τούρκων
Ἀλβανῶν, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ μὲν πρῶτοι ὀ-
πλισθέντες μετὰ πάσης δυνάμεως ἔντρομοι καὶ περι-
φοβοὶ ἀνέμενον γρηγοροῦντες τὴν λείαν, τὴν ἄγραν,
τὴν βοράν. Οἱ δ' ἀκονίσαντες τὰς τρομακτικὰς αὐτῶν
ὀπλὰς καὶ ἐν τῷ μέσῳ θέσαντες ἀσθενεῖς καὶ πλη-
γωμένους γυναῖκας καὶ τέκνα ἐξέρχονται κατὰ τὴν
8ην. ὥραν, τῆς φρικαλέας ἐκείνης νυκτός, ἐπαπει-
λοῦντες παντελεῆ ὄλεθρον καὶ καταστροφὴν κατὰ
παντός, ὅστις ἤθελεν ἀντιταχθῆ πρὸς αὐτούς. Πλὴν
φεῦ! Ἐνῶ τὴν γέφυραν διήρχοντο, θραύεται αὕτη
καὶ συντρίβεται, ἔνεκα τοῦ πολλοῦ βάρους, καὶ πολ-
λοὶ ἐξ αὐτῶν πίπτουσιν. Ὡ πόσοι τότε δὲν συνετρί-
βησαν! Ὡ πόσοι τότε δὲν ἔπεσαν νεκροὶ καὶ ἄφωνοι
ἐν τῷ λάκκῳ! Ὡ ποῖαι τότε φωναὶ γοεραὶ, φωναὶ
ἀπαίσιοι καὶ φρικαλέαι, φωναὶ κοπετῶν καὶ θορήνων!

ὅποιοι στεναγμοὶ δὲν ἐξήρχοντο ἐκ βάθους τῆς καρδίας αὐτῶν! ὦ ποῖαι παρακλήσεις καὶ ἐκτάσεις χειρῶν ζητοῦσαι βοήθειαν δὲν ὑπῆρξαν; πλὴν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ παράσχη αὐτοῖς τὴν παραμικρὰν βοήθειαν, ἀλλ' ἔμενον κείμενοι μέχρι τῆς ῥοδοδακτύλου ἡοῦς, καθ' ἣν φθιάσαντες οἱ ἀπηνεῖς καὶ ἀσπλαγχοὶ τύραννοι ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς τρομακτικὰς κακώσεις, ἐκρεοῦργήσαν, ἐσφασαν, ἀπεκεφάλισαν, ἐγκίους γυναικὰς ἐσπάραξαν, σεμνὰς παρθένους ἐβίβισαν, τέκνα ἐκ τῆς μητρικῆς ἀγκάλης διεμέλισαν. Πλὴν, ἀδελφοί μου, τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὰς τραγικὰς ἐκείνας σκηνὰς, τὰς διαδραματισθείσας κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν καὶ κοσμοδόητον τοῦ Μεσολογγίου ἔξοδον; δὲν εὐρίσκω λέξεις ἀποχρώσας νὰ παρυστήσω τ' ἀνυπόφορα δεῖνὰ τὰ ὅποια ὑπέφερον οἱ ἐνταῦθα κείμενοι καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιζώντων ἀδελφῶν ἡμῶν, ἐν μόνον δύναμαι νὰ εἶπω τὴν θρηνώδη τοῦ Προφήτου φωνὴν « Φωνὴ ἐν Μεσολογγίῳ ἠκούσθη θρῆνος » κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμὸς πολὺς Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ » τέκνα αὐτῆς. »

Οἱ μὲν μείναντες ἐκ τοιούτων καὶ τηλικαύτων δεινῶν πάσας τὰς δυσκολίας ὑπερβάντες, τὰς ἐχθρικὰς ἐπάλλξεις ὑπερπηδήσαντες, καὶ τὰς πυκνὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας ξιφῆρεις δισχίσαντες ἐξῆλθον ἀνταλλάττοντες ἕκαστος τὸν θάνατον καὶ μόλις ὀλίγοι διεσώθησαν διὰ νὰ ἐκδικήσωσι τοὺς πεσόντας, διὰ νὰ ἐνταφιά-

σωσιν αὐτοὺς καὶ εἰς ἡμᾶς διηγηθῶσιν τ' ἀνδραγαθήματα, καὶ ἥρωϊκὰ αὐτῶν κατορθώματα. Οἱ δ' ἐναπολειφθέντες καὶ ἔκουσιν ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ πόλει μείναντες, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπέσρεψαν ἐκ τῆς γεφύρας ἅμα ἀκούσαντες τὴν τρομώδη ἐκείνην φωνὴν «ὀπίσω ὀπίσω» καταφεύγουσιν εἰς τὸν ἱερόν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ναόν, καὶ ἀφοῦ διὰ τελευταίαν φορὰν ἔφαλλον τὸν τῆς θείας εὐχαριστίας ὕμνον «Τοῦ δεῖπνου σου τοῦ
 » μυστικοῦ, σήμερόν υἱὲ Θεοῦ, κοινωνὸν ἡμᾶς παρά-
 » λαβε· οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον
 » εἴπωμεν· οὐ φίλημά σοι δώσωμεν καθάπερ ὁ Ἰού-
 » δας, ἀλλ' ὡς ὁ ληστής ὁμολογοῦμέν σοι, Μνή-
 » σθητι ἡμῶν Κύριε ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ
 » βασιλείᾳ Σου ἐκονῶντες τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ ἐκεῖθεν ἐξερχόμενοι μεταβαίνουσιν εἰς τὴν πυρίτιδα μετὰ τοῦ ἐνθέρμου πατριώτου, μετὰ τοῦ ἀοιδήμου καὶ ἀειμνήστου Ἱεράρχου Ἰωσήφ, ὅστις διὰ μὲν τῆς ἀγίας αὐτοῦ δεξιᾶς εὐλογεῖ τὸ ἀγαπῆ τὸν αὐτῷ ποιμένιον, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατῶν τὸν σκληρὸν καὶ μαῦρον θάνατον «Μνήσθητι ἡμῶν Κύριε, λέγει, καὶ ἀμέσως βυθίζει ἀναμμένον τινὰ δαυλὸν εἰς τὴν πυρίτιδα, καὶ τότε ἀνεπεταννύονται πάντες εἰς τὸν ἀέρα, οἱ θόλοι τοῦ οὐρανοῦ ἀνοίγονται καὶ συνάμα ἀνέρχονται οἱ μάρτυρες οὗτοι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰς σκηνὰς τῆς οὐρανοῦ καὶ ἀλήτου μακαριότητος. Ὁ δ' ἐχθρὸς εὐρών

άνοικτάς καί κενάς φρουρῶν τὰς πύλας εἰσέρχεται καί οὐδέν ἄλλο εὐρίσκει, εἰμὴ στρώματα πτωμάτων. Ὡ ποίων ἀνδρῶν, ποίων ἡρώων ἐστερήθημεν! Τίς δύναται νά παραστήσῃ τήν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν καί πίστιν αὐτῶν, τὴν εἰλικρινῆ καί ἄδολον αὐτῶ ἀυταπάρνησιν, καί ὀλοσχερῆ ἀφωσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα, τὸν διάπυρον πατριωτισμὸν, καί τὸν ὑψηλόφρονα αὐτῶν ἡρωϊσμόν; ἐδῶ σιγησάτω πᾶσα γλῶσσα ῥητορικῆ, διότι πᾶς Ἕλληνα καί φιλέλληνα εἶναι καί ὑπόθεσις δράματος, πᾶσα σπιθαμὴ γῆς, καί τρόπαιον δόξης, πᾶσα στιγμή καί μνημόσυνον ἱστορικῆς ἀθανασίας.

Ἄλλὰ τί, ὦ εὐσεβῆς ὀμήγουρις, ἐγέννησεν ὁ ἡρωϊκὸς αὐτῶν θάνατος; τί ἡ ἡρωϊκὴ τῆς πόλεως ταύτης ἀντίστασις καί κατὰ τὰς τρεῖς πολιορκίας; τί αἱ ἡρωϊκαὶ μάχαι τῆς Κλεισῶνης καί Βασιλάδι, καί αἱ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος; τί, ἡ ἐν Ναυαρίνῳ, λέγω ναυμαχία (20 8βρίου 1827), παρήγαγον τὸ ἀειθαλὲς τῆς ἐλευθερίας δένδρον, τὴν πολιτικὴν ἡμῶν ζωὴν καί ἀνεξαρτησίαν, καί τὴν ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ λατρείαν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν πατέρων ἡμῶν. ὦ τί βλέπω! τί ἀκούω ἐδῶ ὅπου ἴσταμαι! βλέπω τέσσαρας χοροὺς, ὁ εἷς συνίσταται ἐξ Ἑλλήνων, ὁ ἕτερος ἐκ Φιλελλήνων, οὗ προεξάρχει ὁ ἥρωας Βεΐρων, ὁ ἄλλος ἐκ γυναικῶν, καί ὁ τέταρτος ἐκ νηπίων. ὅλους δὲ τούτους τοὺς βλέπω ἐστειμένους μετὰ τοὺς ἀμαραντίνους ρεφάνους τῆς αἰώ-

νίου μνήμης καὶ ἱστορικῆς ἀθανασίας· πάντες δ' οὗτοι ὁμοθυμαδὸν ἀπὸ τῶν οὐρανίων σκηνωμάτων ἐντέλλονται, παραγγέλλουσι καὶ δίδουσι ἡμῖν τὰς ἐφεξῆς σωτηρίους παραινέσεις καὶ συμβουλὰς. « Παύ-
» σατε πλέον δεικνύοντες τοσαύτην ψυχρότητα καὶ
» ἀδιαφορίαν περὶ τὴν ἱερὰν ἡμῶν Ὁρησκείαν, ἥτις
» οὐ μόνον ὑπόσχεται ἡμῖν οὐρανίους ἀνταμοιβὰς,
» ἀλλὰ καὶ μεγάλας ὠφελείας προσκαίρως παρέσχεν
» ἡμῖν· ἡ Ὁρησκεία διεφύλαξε σῶα καὶ ἀκέραια τὰ
» ἦθη τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν ἔθνους καθ' ὅλον τὸ
» διάστημα τῆς μακράωνος δουλείας· ἡ Ὁρησκεία
» διετήρησε τὴν ἀείμνηστον τῆς ἀρχαιότητος γλῶσ-
» σαν· ἡ Ὁρησκεία ἔκαμεν ἡμᾶς ν' ἀναγνωρίσωμεν
» τὰ καταπατούμενα ἱερὰ ἡμῶν δικαιώματα, καὶ
» πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῶν ν' ἀναλάβωμεν τὸν ἀνισόν
» τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα· παύσατε τῆς πρὸς ἀλλή-
» λους δυσπιστίας, ἀποσκορακίσατε ἐκ τοῦ μέσου
» ἡμῶν τὸν ἐγωϊσμόν, τὴν φιλαυτίαν, τὴν φιλαρχίαν,
» τὴν φιλιπρωτείαν, τὴν ἰδιωτέλειαν, τὰς διαιρέσεις
» καὶ διχονοίας, τὸν φθόνον καὶ τὴν ζηλοτυπίαν,
» τὴν λαοφθόρον καὶ ἔθνοφθόρον πολυτέλειαν· παύ-
» σατε τῆς πολιτικομανίας, καὶ εἰς ὃ ἕκαστος ἐκλή-
» θη ἐκεῖ καὶ μενέτω. « Μὴ πάντες προφήται, μὴ
» πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες διδάσκαλοι. . . . »
» διότι ταῦτα τραυματίζουν τοῦ ἔθνους τὴν οὐσίαν,
» διαταράττουσι τὸν ὀργανισμόν αὐτοῦ, καὶ μὴ θε-

» ραπευθέντα ἐπαπειλοῦσι θάνατον ψυχικὸν καὶ πο-
» λιτικόν. Πρὸς τούτοις δὲ δεικνύετε πάντοτε ἐντε
» λῆ εὐπέθειαν, ὑποταγὴν καὶ σέβας ἀπεριόριστον
» εἰς τοὺς νόμους τῆς θρησκείας καὶ τῆς συνταγμα-
» τικῆς πολιτείας, διότι διὰ τῶν δύο τούτων πτε-
» ρύγων θέλετε ποδηγετήσῃ τὴν πατρίδα εἰς τὴν
» ἀρχαίαν αὐτῆς εὐκλειαν καὶ δόξαν, θ' ἀνεγείρητε
» καὶ ἀνυψώσῃ τὸ ἀγλαὸν καὶ λαμπρὸν οἰκοδόμη-
» μα, οὗ τὰ θέμεθλα καὶ τὰς βάσεις ἡμεῖς μόνον ἐ-
» θέσαμεν. « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου
» καὶ τῶν αὐλαιῶν σου, πῆξον, μὴ φείσῃ, μάκρυνον
» τὰ σχοινίσματά σου, καὶ τοὺς πασσάλους σου κα-
» τίσχυσον· ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκ-
» πέτασον· καὶ τὸ σπέρμα σου ἔθνη κληρονομήσῃ
» καὶ πόλεις ἡρημωμένας κατοικήσῃς (1). »

Ἡμεῖς δὲ, ὦ ἀδελφοί, τὰς θρησκευτικὰς καὶ πα-
τριωτικὰς ταύτας συμβουλὰς εἰς τὰς πλάκας τῶν
καρδιῶν ἡμῶν ἐγγαράξαντες, ἅς προσπαθήσωμεν νὰ
γίνωμεν ἄξιοι μιμηταὶ τῶν ἐνταῦθα κειμένων, καὶ
ἅς παύσωμεν ἀπὸ παντὸς πένθους ὀδυρμοῦ, καὶ
πάσης περὶ αὐτῶν λυπηρᾶς ἀναμνήσεως, διότι οὗτοι
δικαίως καὶ νομίμως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀ-
γῶνα τὸν καλὸν ἀγωνισάμενοι δὲν ἀπέθανον, ἀλλὰ

(1) Ἡσαΐας ΝΔ. 2—4,

ζῶσιν ἐν Κυρίῳ. « Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι καὶ » ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν. » Ἄς ἀνέλθωμεν ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ ἀχανοῦς καὶ κυματιζομένου πελάγους τῶν οἰκτρῶν ἰδεῶν καὶ θλιβερῶν περὶ αὐτῶν αἰσθημάτων, διότι οὔτοι δὲν εἶναι νεκροὶ, ἀλλ' ὅπου ὑπάρχουσιν Ἕλληνες, καὶ ἐνόσω πνέουσι τὴν ζωογόνον τῆς ἐλευθερίας αὔραν θέλουσιν μνημονεῦει καὶ ἐξυμνεῖ τὰ ὀνόματα αὐτῶν « Ἐως τοῦ αἰῶνος τὸ μνη- » μόνον αὐτῶν εἰς εὐλογία. » Ἐγὼ δὲ ὁ πρὸ δύο ἡμερῶν προσκληθεὶς ἴν' ἀναβῶ τὸ βῆμα τοῦτο κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ ἱεροῦ τούτου μνημοσύνου καὶ διηγηθῶ τ' ἀνεκδιήγητα, καὶ ἐκφράσω τ' ἀνέκφραστα ἀνδραγαθήματα τῶν ἡρωϊκῶς πεσόντων κατὰ τὰς τρεῖς πολιορκίας καὶ τὴν ἀξιομνημόνευτον ἔξοδον τοῦ περικλεοῦς Μεσολογγίου παύῳ κατερχόμενος, διότι οὐδ' ὄλος ὁ βίος μου θέλει μ' ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον ἐπάξιον ἐνὸς καὶ μόνου ἐξ αὐτῶν, πολὺ δὲ περισσώτερον πάντων.

Πρὶν δ' ἀπέλθωμεν, ἀδελφοί, τῶν Ἡρώων τούτων, τῆς κλασικῆς ταύτης γῆς, ἃς ἐπιδοθήσωμεν πάντες ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας τὸ αἰωνία ἢ μνήμη τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντων Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων! Αἰωνία ἢ μνήμη! Αἰωνία ἢ μνήμη!

Τέλος.

ΝΟΜΟΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

